

Angleton magyarjai

Esettanulmány az USA Rómában működő közép-európai katonai hírszerzésének történetéből 1945–1946

Bevezetés¹

Ahogy 1945 késő tavaszán a második világháború az európai hadszíntéren a vége felé közeledett és megkezdődött a korábbi ellenséges országok megszállása és irányításának átvétele, két hírszerzési központ alakult ki a kontinensen: Berlin és Bécs.² Volt azonban egy harmadik európai főváros is, amely fontos és gyakran alulbecsült szerepet játszott a háborút közvetlenül követő időszakban: Róma. 1944 őszén és telén itt, valamint Olaszország más városaiban próbálgatta oroszlámkörmeit ifj. James Angleton, az amerikai hírszerzés kiemelkedő tehetségű fiatal vezetője, miután Londonból a Mediterrán műveleti térségbe helyezték át.³ Róma szerepének vizsgálatakor és a jelen tanulmány összefüggéseinek értelmezéséhez két fontos jelenség említendő. Először is, 1945 tavaszára, nyarára Róma – és általában egész Olaszország – gyűjtőponttá vált a tengelyhatalmak kormányainak hazájukból elmenekült támogatói számára, az egyszerű kollaboránsoktól, kiszolgálóktól kezdve a háborús bűnösökig. Ez a folyamat az Ausztriában és Németországban kibontakozó hasonló mozgásokkal megegyező módon zajlott. Az érintettek a szovjet hadsereg elől menekülve nyugat (és dél) felé kerestek menedéket, könnyedén álcázva magukat menekültnek vagy kitelepítettnek. A nyugati szövetségesek – és esetünkben az amerikai hírszerzés – számára érthető módon kiemelten fontos volt pontos ismerettel rendelkezni arról, hogy kik tartózkodnak az általuk megszállt zónákban, és milyen jellegű tevékenységet végeznek. Ebben az időszakban a háborús bűnösök azonosítása, letartóztatása és bíróság elé állítása szintén kiemelt fontosságú volt. A másik idevágó prioritás – s ezt a szolgálatok már fél szemmel a jövőre tekintve vizsgálták – az említett személyek hazai kapcsolatait és fedett akciókba történő bevonhatóságukat érintette. Az Európa szovjetek által megszállt részéből érkező hírszerzési jelentések böngészése – legalábbis a jelen tanulmány tárgya szempontjából – 1946-ig másodlagos fontosságú volt.

James Angleton Jr. Londonban, 26 évesen. Forrás: Tom Mangold, Cold Warrior, Plate 8.

Angleton az olaszországi X-2 (kémelhárítás) harmadik de jure parancsnokaként (aki Andrew Berdinget és Robinson O. Bellint követte e pozícióban) egészen 1947-es távozásáig felügyelte az itáliai hírszerzési tevékenységet.⁴ Hivatalosan Angleton csak az úgynevezett Biztonsági és Hírszerzési Z egység (az angol rövidítéssel SCI/Z) vezetője volt. Ehhez a szervezethez számos alegység tartozott, amelyek elszórtan helyezkedtek el Itália-szerte. Nem hivatalosan Angleton igazgatta a teljes hírszerzési tevékenységet Olaszországban, közvetlenül az X-2 Washingtonban dolgozó feje, James R. Murphy, valamint az OSS (Office of Strategic Services) és később az SSU (Strategic Services Unit) első számú vezetői számára dolgozott. Az Angleton által felügyelt SCI/Z alegységek egyik kevésbé ismert tagja volt az „X-2 Balkán”, amely később SCI/Z Velence (Z Biztonsági és Hírszerzési Egység, Velence) néven vált ismertté, illetve esetenként 6. kapcsolattartó egységként is hivatkoztak rá.⁵ Ez a kis egység – amelyet 1944 nyarán egy honosított amerikai magyar, Francis Kálnay hozott létre, majd vezetett – látta el Angeltont a legtöbb információval mindennel és mindenkivel kapcsolatban, ami akkoriban Olaszországban magyar vonatkozású volt, de jórészt tőlük származtak a Magyarországról és a nyugati megszállási övezetekből érkező hasonló információk is. Az „X-2 Balkán” Jugoszláviáról, Bulgáriáról és Romániáról is küldött adatokat, jóllehet 1945 nyarára egyértelműen Magyarország került tevékenységük fókuszába.⁶

Francis Kalnay, az X-2 Balkans/SCI/Venice főnöke 1944 júliusától 1946 márciusáig. (Wendy L. Brown, Francis Kalnay unokája.)

Jelen cikk azt az első hálózatot mutatja be, amelyet Kálnay és beosztottja, a magyar kötődéssel is rendelkező, hét közép-európai nyelven beszélő csehszlovák–amerikai Stephen Streeter épített fel.⁷ Streeter ügynökei különböző nemzetiségűek voltak, azonban legtöbbjük – köztük a legproduktívabb hányad – magyar. 1944 őszétől, telétől kezdődően áttekintjük a hálózat elődszervezeteit, összetételét és aktivitását, egészen az 1945 őszétől 1946 tavaszáig tartó legtermékenyebb időszakig. E megközelítéssel szeretnénk megvilágítani azt a „hidat”, amely összekötötte Angleton olaszországi pályafutásának – Timothy Naftali megfogalmazása szerinti – két „divízióját”, nevezetesen: „1945 augusztusáig [...] a műveletek a katonai biztonsági program kiterjesztését jelentették [...] majd] a háború után [...] a működés szinte teljesen átalakult »nagy hatótávolságú kémelhárítássá«, lényegében felölelve a teljes külföldi hírszerzési tevékenység felügyeletét Olaszországban.”⁸ Cikkünk bemutatja, hogyan működött ez a minta Kálnay és Streeter esetében, ami minden bizonnyal képet ad arról is, hogyan alakultak át az Európában dolgozó amerikai hírszerzés igényei és képességei a háború utáni és a korai hidegháborús időszakban.

Stephen Streeter, 1942-ben vagy 1943-ban. (Stephen Streeter személyi gyűjtője, NARA II, RG 226, E 224, B 752.)

A kezdetek

Az „X-2 Balkán” a teljes vizsgált időszakban egyike volt annak a két hírszerzési központnak, amely az OSS-en belül Magyarországgal és a magyarokkal kapcsolatban tevékenykedett. A másik központ Howard Chapin Közép-Európai Titkosszolgálat (SICE) nevű szervezete volt. A két egység egymáshoz közel, Dél-Olaszországban működött (Bariban és Casertában). 1944 és a háború vége közötti időszakban ők végezték az OSS Magyarországgal és magyarokkal kapcsolatos tevékenységének oroszánrészét. Mindazonáltal különböző küldetések miatt a két szervezet közötti együttműködés és összjáték egyáltalán nem volt olyan mértékű és mélységű, mint számítani lehetett volna rá. Bizonyos esetekben a SICE és az „X-2 Balkán” is hasonló problémákkal szembesült. Mivel a két egység csak 1944 tavaszán és nyarán jött létre, Közép-Európa és Magyarország tekintetében már megalakulásakor igen kilátástalan hírszerzési helyzettel szembesült. 1944 márciusában került sor a Veréb-küldetésre (Sparrow mission), amelynek keretében három (amerikai) OSS-tisztet dobtak le Magyarországon, mindössze napokkal az ország német megszállása előtt. A csapatot a német biztonsági szolgálatok letartóztatták. **9** A műveletet felügyelő OSS-tisztek először árulásra gyanakodtak, mégpedig a magyar vezérkar, hírszerzés vagy külügyminisztérium olyan magas rangú tisztje részéről, akivel az OSS isztambuli állomása által működtetett hírszerzési láncban dolgoztak együtt. A „Som” fedőnéven működő hírszerzési hálózat tagjainak többsége magyar volt, és bár a hálózatot értékesnek tartották (az isztambuli OSS vezetője túlzó lelkesedéssel „grandiózus műsornak” titulálta), az valójában a Német Hírszerző Szolgálat legsikeresebb elhárítási művelete volt talán az egész háború során. **10** A hálózat kulcsfontosságú tagjainak legtöbbje vagy egyenesen az SD (Sicherheitsdienst vagy Biztonsági Szolgálat, a német SS legfőbb külföldi hírszerzési ágának) ügynöke volt (mint a hálózatban „Cseh” fedőnevet használó Alfred Schwarz, vagy a hírhedt Fritz Laufer, aki Iris néven tevékenykedett), vagy a német hírszerzésnek dolgozott (mint a Jázmin fedőnevű magyar katonai attasé, Hatz Ottó, vagy a már említett magyar vezérkari tisztek). **11** A bárd 1944 júliusában sújtott le, éppen amint a SICE kezdett volna lábra állni, és röviddel az „X-2 Balkán” létrehozása előtt. Az azt követő botrány nem csupán az isztambuli OSS-t rázta meg (és vezetett MacFarland’s elmozdításához), hanem az egész mediterrán térséget és a teljes OSS-t. A Veréb- és Som-akciók párhuzamos és egymással összefüggő kudarca nyomán az OSS vezetői nem csupán szervezetük „ellenséges nemzetek polgáraival” fenntartott kapcsolatait, hanem – ami ennél fontosabb – a Szövetségesek ügyéhez hű magyarokkal való összeköttetéseiket is átértékeltek. **12**

Ebben a rendkívül bizonytalan légkörben kezdte el saját, magyarokkal folytatott szervezési munkáját a SICE és az „X-2 Balkán”. 1944 nyarának folyamán magyar-amerikai (OSS) személyek és magyar szakértők Bari és Caserta felé orientálódtak

(leginkább Kairóból, de Algírból és Isztambulból is), bővítve a SICE lehetőségeit. Az ekkor érkezettek között volt Fuller gróf, aki 1944 nagy részében és 1945-ben a SICE magyar tagozatát vezette, valamint Abraham G. Flues, a tervezett Budapest Városi Egység leendő irányító tisztje (IT-je). A nyár folyamán csatlakozott hozzájuk számos magyar származású amerikai, köztük Nicholas Doman főhadnagy, Keszthelyi Tibor főhadnagy, Steve Catlos őrmester, Herczeg Béla káplár és Martin Himler.¹³ Fuller, Doman és Keszthelyi felváltva vezették a SICE magyar részlegét a megalakulástól kezdve egészen 1945 áprilisáig, amikor is a posztot Martin Himler vette át.¹⁴

Az „X-2 Balkán” sokkal kisebb volt. Működésének csak 1944 októberétől lett magyar vonatkozása, amikor kis létszámú állománya kapcsolatba lépett több olyan magyarral, akik vagy brit segítséggel jutottak el Olaszországba (mint Veress László), vagy két különböző békemisszió tagjaiként kerültek a szervezet látókörébe. Az „X-2 Balkán” személyi állománya, kiemelten Stephen Streeter, csak kisebb szerepet játszott a tervezett Budapest Városi Egységben (amely szinte teljes egészében SICE kezdeményezés volt), ám e korlátozott lehetőséget maximálisan kihasználta olyan személyek megtalálására és bizalmának elnyerésére, akiket később beépítettek a JA csoportba.

Toborzás

Az OSS magyar származású amerikaiakból álló csapata mellett a magyarokat három külön hullámban irányították Bari, Caserta, majd később Róma felé. A SICE Bariban bővítette kapacitását, ahová – elsősorban Rómából – nagy számban érkeztek olyan magyarok, akik a nyugati szövetségesek soraiban vagy mellettük kívántak tevékenykedni. Ők képviselték az első hullámot. Ez a csoport jórészt a „Szabad Magyarok Szervezetére” (Free Hungarian Association) épült, amely nagyjából abban az időben alakult, amikor az amerikai hadsereg bevonult Rómába – azaz 1944 júniusának elején. A társaság központi alakja a vatikáni magyar követ, báró Apor Gábor volt.¹⁵ Apor sajtóattaséja, Aradi Zsolt volt a csoport másik kiemelt tagja – sőt talán arca is.¹⁶ A később SICE-szolgálatba kerülő további tagok között szerepelt Magyar Gyula (pápai kamarás), Kovács Pál (szerelő, munkás) és Tóth Imre (filmes).¹⁷ Magyar és Kovács 1944 októberében Szlovákián keresztül beszivárgott Magyarországra, ahol két külön küldetést hajtottak végre. Jóllehet eltérő sikerrel, de mindkét küldetést sikerült véghezvinni: Magyar teljesítette azon feladatát, hogy találkozzon Horthy Miklóssal, azonban a találkozó után nem sokkal Magyarország német megszállás alá került. Kovács sikeresen létrehozott és felfegyverzett egy földalatti csoportot, amelyet azonban a magyar elhárítás – egy meggondolatlan kiszivárogtatásnak köszönhetően – röviddel a csoport 1944 decemberére tervezett aktiválása előtt felgöngyölítette.¹⁸

Az OSS-hez csatlakozó magyarok második hulláma 1944 őszén érkezett, amikor Magyar és Kovács küldetése már javában zajlott, és az első hullámban jövők – mint pl. Aradi – már megtalálták helyüket a szervezetben, és elnyerték mind amerikai, mind magyar-amerikai parancsnokaik bizalmát.¹⁹ A jórészt Horthyval rokonszenvező tisztekből és alacsonyabb rangú minisztériumi tisztségviselőkből alakult fedett csoport, a Magyar Függetlenségi Mozgalom (a továbbiakban MFM) két alkalommal is sikeresen bejuttatta több kulcsembert a szövetségesek által megszállt Olaszországba.²⁰ Formáját tekintve mindkét küldetés hasonló volt: katonai gépeket vezényeltek Itáliába. Az elgondolás az volt, hogy a bejutás után – személyes alapon – azonnal elkezdődhetnek a tárgyalások a nyugati szövetségesekkel. Az első – fegyverszüneti tárgyalásnak tervezett – küldetésre 1944. szeptember 22-én került sor. Horthy kormányzó a harcosan németellenes Náday István tábornokot bízta meg, hogy vegye fel a kapcsolatot Olaszországban a szövetséges erők ottani parancsnokaival, és tárgyaljon a Magyarországra vonatkozó fegyverszüneti megállapodásról, valamint – ha lehetséges – szövetséges haderők Magyarországra érkezéséről, amelyek a magyar egységeket támogatták volna egy elkövetkező német invázió során.²¹ A küldetés abban a tekintetben kudarc volt, hogy a tábornokot és

kíséretét tájékoztatták, a szovjetek bevonása nélkül nincs fegyverszünet, és hogy jelentősebb szövetséges katonai személyek részvétele szóba sem jöhet. Azonban Náday küldetésének volt három, talán nem szándékolt következménye. Egyrészt a küldetés felhívta az OSS figyelmét arra, hogy az MFM legitim szervezet, de ami még fontosabb, arra is, hogy egyáltalán létezik.²² Másodszor, a kis létszámú magyar küldöttség megérkezése megmutatta, hogy a Magyar Függetlenségi Mozgalom képes kijuttatni embereit az országból, méghozzá szinte pimaszul vakmerő megoldással. Mindez nagymértékben különbözött a magyar külügyminisztérium és vezérkar egy évvel korábbi hasonló kísérleteinek kivitelezési módjától.²³ Harmadrészt Náday kíséretének tagjaitól információt és stratégiai hírszerzési adatokat lehetett szerezni. Ezek a személyek olyan megbízható potenciális ügynököknek minősültek, akik bónuszként katonai háttérrel is rendelkeztek, és egyaránt hozzáfértek technikai és taktikai információkhoz.

Soos Géza, az MFM főtitkára. (http://www.dmrek.hu/data/gallery/3094/pic_sgeza-337x490.jpg)

Decemberben egy második repülő is leszállt Foggiában, ezúttal az MFM főtitkárával, Soos Gézával a fedélzetén. Akkorra ő volt a legmagasabb rangú MFM-vezető, aki még szabad volt és (legalábbis az utazásig) Magyarországon tartózkodott. Soosnak meghatározó szerepe volt az MFM megszervezésében, közeli barátságban állt a csoport vezetőjével, Szent-Iványi Domokossal, és 1943-ban ő lett az MFM első tagjainak egyike. Náday és Soos küldöttsége együttesen alkotta azon magyarok második csoportját, akik leendő ügynöki alapanyaggal látták el Kálnayt és Streetert.

Német Heinkel He-111. Ezt a képet a szerző képet a pilóta fiától kapta. (Dr. Thomas Domokos Hadnagy). Valószínűleg ez az a repülőgép, amelyet az 1944. december 9-i misszió során is használtak. (Dr. Thomas Domokos Hadnagy, Hadnagy Domokos fia.)

A harmadik és egyben utolsó hullám a háború végén, 1945 májusában érkezett. Ez az érkezés inkább volt lassú, mint viharos, hiszen e csoport tagjai nem egyetlen helyről vagy szervezettől érkeztek, hanem a jelentős kitelepítések, áthelyezések és általában a harcok befejezése utáni mozgások eredményeként kerültek Rómába. A katolikus egyház székhelyeként a város fontos humanitárius segítségnyújtási központként működött a háború által megtépázott Európa egészét tekintve is. Emellett a Vatikán számára is kiemelkedő fontosságú volt fenntartani a szoros kapcsolatokat azon tisztségviselőivel, akik az akkorra már szovjet megszállás alatt álló Kelet-Közép-Európában dolgoztak. És ott voltak azok a magyarok is, akik különféle nem magyar katonai alakulatba toborzott vagy besorozott katonaként vagy munkaszolgálatosként szóródtak szét Közép-Európa országaiban, köztük Olaszországban. Hasonlóképpen, az 1944. októberi, németek által támogatott puccs során a magyar ipari gépparkot és árukészletet tömegesen rekvirálták és hurcolták el a német katonai gépezet működtetésére. A(z új) magyar kormánynak meg kellett határoznia ezen eszközök helyét, és lehetőség szerint intézkednie kellett a Magyarországra történő visszajuttatásról. E háttér és okozati rendszer mellett került a helyére a kirakós utolsó darabja, azaz így került az örök városba számos tisztségviselő, magas rangú személy, pap és mások, s így kerültek kapcsolatba az OSS-szel és tisztjeivel.

Személyi problémák

1945 tavaszán és nyarán az időközben OSS Ausztria névre átkeresztelt SICE északra költözött, Salzburgban és Bécsben alakítva ki bázisait. De még ha a SICE északra mozgatása nem is történt volna meg, igen kevésbé valószínű, hogy Chapin csapata képes lett volna olyan hálózatot létrehozni, amely minőségben akár csak megközelítette volna a Streeter és Kálnay által felépítettet. Ennek elsődleges oka két, a SICE magyar tagjai által elkövetett kritikus hibában rejlik. Egyrészt a Soos-csoport „kihallgatása”, pontosabban kikérdezése során a kihallgató tiszt, Martin Himler hibásan rögzítette Soos és pilótája, az MFM légierőjét képviselő Hadnagy Domokos által elmondottakat. Így a beszélgetések alapján készült és széles körben terjesztett jelentés ténybeli tévedéseket és az MFM több tagjáról is kitalált jellemzéseket közölt.²⁴ Himler megígérte, hogy kijavítja a hibákat,

azonban a levéltári feljegyzések nem tartalmazzak említést arra vonatkozóan, hogy ezt valaha is megtette volna.²⁵

Martin Himler (baloldalon ül) és mellette Béla Herczeg, a SICE és az OSS, SSU Austria magyar egységétől. Szilagyi László (állva baloldalon) és Vajna Gábor egykori (1944 októbertől – 1945 tavasza) belügyminiszter Camp Marcus W. Orr-ban, 1945 nyarán, vagy őszén. A tábor a tengelyhatalmak háborús bűnöseinek gyűjtőtábora volt. (NARA II, RG 226, E 108B, B 75.)

Messze súlyosabb hiba volt, hogy Aradi, aki ekkorra már némi tekintélyre tett szert a SICE magyar szárnyán belül, felhasználta Soost és Hadnagyot arra, hogy olyan diplomatákhoz jusson el, akikhez az amerikaiaknak általában nem volt bejárásuk Rómában, vagy akik kevésbé szabadon beszéltek amerikaiak, mint más nemzetek állampolgárai előtt.²⁶ Az egyik ilyen alkalom utószövegéjeként a csehszlovák követség egyik emberét, Albert Dutka tanácsost felettébe szembesítette egy Aradival folytatott megbeszélésről készült jegyzőkönyvvel. A jegyzőkönyv alapjául szolgáló beszélgetésről Dutka azt hitte, mindössze egy társasági vacsorán vesz részt, valójában az OSS az ott elhangzottakra építette az emigrációban működő csehszlovák kormány politikáját tárgyaló jelentését.²⁷ A zavarba hozott és dühös Dutka Soosra és Hadnagyra öntötte ki haragját (akiknek Aradi megtiltotta, hogy a vacsorát követően Dutkával találkozzanak), hiszen ők kezeskedtek Aradiért, és ők mutatták be egymásnak őket.²⁸

Soosék szintén meg voltak döbbenve, hiszen nem tudták elképzelni, hogy Aradi ennyire érzéketlenül megtéveessen egy szövetségest, és hogy ehhez saját honfitársait használja fel. Aradinak ez a lépése és számos egyéb balfogása nemcsak a saját, hanem a SICE és az OSS/SSU Ausztria hírnevét is jócskán megtépázta egyes magyar körökben. Azonban az Aradi és Streeter közötti földrajzi távolságnak, eltérő személyiségüknek és annak köszönhetően, hogy az „X-2 Balkán” a SICE-hez nem kötődő (ahhoz láthatóan nem kapcsolódó) szervezet volt, az Aradi által elkövetett hibák inkább Streeter és Kálnay felé sodorták azokat a Rómában lévő magyarokat, akik hajlandók voltak együttműködni az amerikaiakkal, de nem távolították el őket tőlük.

Stephen Streeter mint toborzótiszt

Mielőtt a JA [Balkán] csoport tagjairól egyenként szólnánk, érdemes röviden kitérnünk a hálózat felépítésére, néhány általános jellemzőjére és a toborzótiszt személyére. Ahogy említettük, a csoportot Stephen Streeter szervezte, aki igen tehetségesnek bizonyult a kémelhárítás művészetében. Egyik legfontosabb lépéseként különálló részekre osztotta az ügynöki hálózatot, így annak tagjai (általában) nem tudtak honfitársaik részvételéről még akkor sem, ha velük egyébként személyes ismeretséget ápoltak. Ez különösen fontos volt a hálózaton belüli magyaroknak, akik egyértelműen a többséget alkották. Természetesen a már említett Soos-féle csapatban Hadnagy Domokos pilóta hálózati tagsága ismert volt a csapat két másik tagja, Hadnagy barátja és pilótatársa, Majoros János, valamint Soos Géza előtt, hiszen mindhárman az MFM tagjai voltak, és 1944 őszen, telén érkeztek Olaszországba.

A „különálló részekre osztás” különösen figyelemreméltó a római magyar közösség létszámának tükrében. 1944-ben a közösséget „valamivel több, mint 400 család” alkotta. A különböző időpontokban érkezett csoportokat – és különösen a Cinecittà menekülttáborból Rómába kerülő 82 magyart is – beszámítva a csoport létszáma 1945-ig nem haladta meg az 500 főt.²⁹ Jóllehet a különböző csoportok és szervezetek tagjai tudtak egymásról (pl. a két pap, Nagy Töhötöm és Mócsy Imre egyaránt jezsuita volt, és együtt is dolgoztak), az együttműködés jellege alapvetően más volt, mint egy évvel korábban a SICE keretein belül. Nem minden magyar dolgozott együtt, és nem mindenki tudott a másik részvételéről (példa erre az a valószínűtlen helyzet is, amelyben Kovács, Magyary és a „modern romantikus” Tóth Imre együtt készült a magyar-amerikai állománnyal a Bowery/Dallam-küldetésre).³⁰

Streeter a következő összefoglalást adta a tagokról: *„A JA [Balkán] tagjainak mentalitása miatt nem célszerű közvetítőkön keresztül kezelni a hálózatot. A kapcsolatnak közvetlennek kell lennie és a személyes ragaszkodáson kell alapulnia. A JA nemzetei között fennálló kölcsönös bizalmatlanság és keserű gyűlölet jól ismert körülmény, de nem szabad elfelejteni, hogy az azonos nemzetiségű csoportokat megosztó belső szakadékok is mélyek.”*³¹ Streeter lényegében azt mondta ki, amit az OSS és az SSU közép-európai személyes kapcsolatokkal nem rendelkező tagjai nehezen értettek meg, és amit azok a munkatársaik is elhanyagoltak saját munkájuk tervezésénél, akiknek egyébként volt tapasztalatuk a régió országaira vonatkozóan. Nevezetesen hogy még az azonos országhoz és nemzethez tartozók között is léteztek különálló csoportosulások és olyan különbségek (társadalmi, vallási vagy akár politikai hovatartozás mentén), amelyek kezelése legalább annyira kulcsfontosságú volt a hálózat eredményes működtetéséhez, mint a nemzeti különbözőségek és más tényezők figyelembevétele. Vagyis az érzékenységeket tekintetbe kellett venni, és csupán az azonos anyanyelv miatt nem minden magyar volt egyforma, szemben azzal az általánosító vélekedéssel, amelyet az amerikaiak előszeretettel osztanak külföldiekkel kapcsolatban. Ez még azokra is állt, akiknek céljai és politikai nézetei azonosak voltak. Míg korábban a SICE-időszakban az összes magyart többé-kevésbé egy kalap alá vették Himler, Aradi csoportja, illetve a magyar részleg égisze alatt, Streeter és Kálnay felismerte e megközelítés felületes voltát és – ami fontosabb – azt, hogy e módszer alkalmazásával olyan érzékenységek megsértését kockáztatják, amely egész munkájuk sikerét veszélyeztetheti.

Némileg ellentmondva a fentieknek, érdemes rámutatni, hogy az akkoriban bevett normák szerint Aradit, Himlert és lényegében a SICE teljes magyar-amerikai állományát (beleértve az „X-2 Balkán” kötelékében dolgozó Kálnayt és talán Streetert is) zsidónak tekintették. Mind Kálnay, mind Domán zsidó családba született, de a társadalmi előmenetel lehetőségének megteremtése érdekében még gyermekkorban megkeresztelték őket.³² Himler vallását nem gyakorló izraelita volt.³³ Aradi családjában az édesapa volt zsidó, de Aradit katolikusként nevelték.³⁴ Keszthelyi *„származását tekintve héber [...], bár fizikai és szellemi jellemvonásai alapján nem az”*.³⁵ A parancsnokság nagy valószínűséggel egyetlen nem zsidó tagja az a „buzgó és lojális”,

ugyanakkor „képzetlen” Earl Fuller volt, aki „a magyar vonatkozású ügyek átfogó ismeretének hiánya, valamint hiányos képzettsége miatt egyértelműen csökkent munkaképességűnek minősült”, és aki ezért október közepére már nem volt több egyszerű pecsételőnél.³⁶ Mindezek alapján kérdéses, hogy a magyar részleg tagjait maradéktalanul bizalmába fogadta-e az MFM-et Olaszországban képviselő Soos. Az MFM-ről is el kell mondani, hogy csak egyetlen tagja, Náday István tábornok volt valamilyen mértékben zsidónak tekinthető.³⁷ Bár anyanyelvi és származási szempontból Fulleren kívül a teljes állomány magyar volt s Aradi hithű katolikusként élt, kulturális és talán etnikai szempontból is az egyes tagokra elsősorban zsidóként tekintettek, és csak másodsorban magyarként. Különösen az MFM vonatkozásában fontos kiemelni, hogy az a függetlenség, amelyért a szervezet szellemi atyja, Teleki Pál síkraszállt, elsősorban a német befolyás alóli függetlenséget jelentette, de magában foglalta az állítólagos zsidó összeesküvéstől való félelmet is.³⁸ Magyarország 1919-es rövid közjátékát a kommunizmussal zsidó, ill. kisebb részt szovjet cselekvésnek tartották, amelynek célja a Magyarország sorsa feletti irányítás megszerzése volt.³⁹ Nem tudjuk, hogy e gondolkodás milyen mértékben jutott el a hívő református Soosig (aki 1945 előtt személyes barátságot ápolt Aradival) vagy más olyan tagokig, akikkel a csoport Rómában találkozott. Mindazonáltal olyan jelenségről van szó, amelyet nem szabad figyelmen kívül hagyni.

Francis Kalnay, az X-2 Balkans főnöke Bari-ban, valószínűleg 1945 tavaszán. (Wendy L. Brown, Kalnay unokája.)

A kémelhárítási szakmai módszerekre visszatérve, Streeter igencsak hasznát vette nyelvtudásának. „Az, hogy beszélek az anyanyelvükön [az ügynökök anyanyelvén], alapvető fontosságú, mivel egyikük sem tud jól angolul. A saját nyelvükön folytatott beszélgetés biztosítékot jelent számukra, hogy nemzeti problémáikat és törekvéseiket megértik. Ezért AE-5 [Streeter] érdeklődést mutatott azon JA nyelvek elsajátítására, amelyeket még nem beszélt.”⁴⁰ Ennek ellenére Streeter mindent elkövetett, hogy az

ügynökök közötti perpatvarok és nehézségek felett maradjon, amire a SICE korábban nem fordított figyelmet. „Mindig előítéletektől mentes, objektív és semleges hozzáállással kell viszonyulni hozzájuk [az ügynökökhöz]. Nemzeti törekvéseiket soha nem szabad megkérdőjelezni vagy kritizálni, mindig meg kell őrizni a megértő, jóindulatú alapállást.”⁴¹ Végül Streeter kiemelt figyelmet fordított arra, hogy hálózatának valamennyi tagját önálló egyénként és ne valamelyik másik taggal összefüggésben kezelje. „Minden egyént külön kell kezelni. Egyikük sem tud AE-5 más JA nemzetiségekkel fenntartott kapcsolatairól, csak a sajátjáról.”⁴² Ez nem mond ellent a fenti kijelentésnek, amely szerint a hálózat tagjai nem tudtak egymásról. Ellenkezőleg, alátámasztja azt, hiszen az ügynökök abban a hitben dolgoztak, hogy csak ők és honfitársaik voltak Streeter egyedüli információforrásai. Streeter azzal is védte magát, hogy soha nem említett „az azonos nemzethez tartozók előtt olyan információt, amelyet valamelyik honfitársuktól kapott, még akkor sem, ha egyes ügynökök előtt (a közös ismerősökön keresztül) ismertté vált az adott honfitárssal való kapcsolata”.⁴³

Ügynökei felé még egy óvintézkedést tett: a „Signor Stefano” fedőnevet használta feléjük.⁴⁴ A fizetést tekintve „a legtöbb ügynök nem pénzben, hanem alkalmi szívességek – katonai ellátmány, étel, ruházat, levélfeladás (postázás előtt minden elolvasandó!), szállítási szolgáltatás stb. formájában kap ellenszolgáltatást. Ígérni nagyon óvatosan kell, és minden ígéretet tisztességesen be kell tartani. Sok szívességet kérnek, de nem kell mindegyiknek helyt adni.” Mindez összecseng azzal a motivációval, amely a hálózat tagjait az együttműködésre sarkallta. James McCargar újságíró „Christopher Felix” írói álnéven, erről a következőket írta: „A legtöbb ügynököt, akit közvetlenül a II. világháború után Magyarországon irányítottam kizárólag az a remény mozgatta, hogy a velünk való együttműködéssel érdemi amerikai támogatást érhet el a magyar kommunisták és támogatóik ellen.”⁴⁵ Politikailag a JA csoport ügynökei „mindannyian antikommunisták. Azonban elfogadják azt az álláspontot, hogy a Szovjetunióval mint nagyhatalommal számolni kell a JA országokban [a Balkánon], és hogy a Szovjetunió az Egyesült Államok szövetségese.”⁴⁶

A JA csoport

Az alábbiakban a hálózat összesen 16 fős személyi állományából azt a hét személyt vizsgáljuk részletesebben, akik a legproduktívabbnak tűntek, és így akár a hálózat magját is alkothatták. A hálózat megalakulásának pontos dátuma nem ismert. Biztos azonban, hogy legkésőbb 1945 szeptemberéig az összes tag kapcsolatba lépett Streeterrel, és ettől kezdve jelennek meg kódnevükön. A magyar tagok kódnevét egy kétbetűs előtag (AE vagy JK) és egy szám kombinációja alkotta. A hálózatnak összesen tíz magyar tagja volt. Közülük öten-öten kaptak AE, illetve JK kezdetű kódnevet. Az első előtag (AE) az „X-2 Balkán” Magyarországra vonatkozó megkülönböztető jelzése volt (ahogy a JE a Szovjetuniót, a JA a Balkánt, a BB Angliát jelentette stb.). Az AE előtag alkalmazása láthatóan az X-2 Balkán és/vagy az SCI/Z Velence részleghez tartozó ügynökök egyedi megkülönböztető jelzése volt, és azt jelenthette, hogy az adott ügynököt (kizárólag) az „X-2 Balkán” foglalkoztatta. A csapat öt magyar tagja JK előtagú kódnevet kapott. Ez az előtag nem országot jelölt (ahogy az AE vagy a JE), hanem az SCI/Z Róma által irányított személyre, vagy még pontosabb megközelítésben az X-2 Olaszország – s nem az „X-2 Balkán” – által irányított személyre utalt. Hasonlóképpen, a JK előtag vélhetően az Angleton irodájához – vagy akár magához Angletonhoz – fűződő szorosabb kapcsolatot jelölhette.⁴⁷

Az AE-751 kódnev Soos Gézát, az MFM főtitkárát fedte, aki a háború vége után a szervezet olaszországi képviselőjeként dolgozott. 1945 nyárutóján Soost az MFM alapítója, Szent-Iványi Domokos titokban felkérte, hogy térjen vissza Magyarországra, vagy ha ez nem lehetséges, utazzon Svájcba, és szervezzen mentőakciót a magyarországi protestáns egyházak számára. Az utóbbi feladatot Soos el is végezte.⁴⁸ Ennek megfelelően 1945 decemberében Soost értesítették, hogy az új magyar kormány

kinevezte az olaszországi magyarok hazatelepítési biztosává. Ebből azonban végül – „ismeretlen okból” – 1946 februárjára nem lett semmi.⁴⁹ Soos elsősorban „a külföldön lévő AE országbeliekről és az AE országban lévő ellenállási mozgalmakról” szolgáltatott információt Streeternek. Azonban politikai információt is adott a magyar kormányról. Egyik 1946 júliusában kelt és igencsak vitriolos (ám látnokinak bizonyuló) jelentésében Soos a következőket írta: *„Magyarország politikai életének megértéséhez ismerni kell az uralkodó klikk színpadok mögötti viszonyait és ténykedését. Tildy Zoltánt elvtelen tanácsadók és kapzsi rokonok veszik körül, akik politikai renoméjának maradékát is lerombolják. A Magyar Köztársaságban jellemző a magas szinten és nagy léptékben zajló korrupció. Az oroszok csak háromféle magyart tűrnek meg a közéletben: a nyíltan megvesztegethető, korrupt politikusokat, az új uraikat a felelősségre vonás miatti félelemből kiszolgáló korábbi nácikat és a politikai meggyőződés nélküli jelentéktelen bürokratákat.”*⁵⁰

Az AE-752 kódnevű Nagy Töhötömöt, a színes előéletű jezsuita szerzetest jelölte. Nagy a legelső között csatlakozott a KALOT-hoz (Katolikus Agrárfjúsági Legényegyesületek Országos Testülete), ahhoz a katolikus, vidékpárti és önállósági mozgalomhoz, amely a magyar parasztság oktatását, művelődésének előmozdítását tűzte zászlajára, hogy felkészítse őket a még nagyobb belpolitikai szerepvállalásra.⁵¹ 1945-re Nagyot mind a szovjet megszálló erők, mind a Magyar Katolikus egyház tehetséges és leleményes szervezőként ismerte el. Kettős feladatot kapott: egyrészt közvetítenie kellett a magyar katolikus egyház és a szovjetek között, másrészt – fontosabb (és titkos) feladatként – közvetített a Szovjetunió és a Vatikán között.⁵² E minőségében 1945 és 1946 során Nagy többször is Rómába utazott, és Aradi (aki ismerőse volt) javaslatára felvette a kapcsolatot Streeterrel. Nagy és Streeter között Rómában, augusztusban került sor az első találkozóra. Streeter *„kinyomozta [Nagy] hollétét [...] és közvetlenül kapcsolatba lépett vele, majd megszerezte tőle a pápának készült és a magyarországi politikai helyzetről és a katolikus ellenállásról írt jelentéseit. AE-5 [Streeter] elnyerte AE-752 [Nagy] bizalmát, és megbízta, hogy szerezzen információt AE országról [Magyarországról], főleg az ottani ellenállási mozgalmak létéről.”*⁵³ Azonban Aradi segítsége inkább hátráltató tényezőnek bizonyult, mivel Nagy minden alkalommal Ausztrián át utazott Magyarország és Olaszország között. Ausztriában Aradi kihasználta az alkalmat, hogy kikérdezze és akadályozza Nagyot, mielőtt az elért volna Streeterhez Rómába, illetve a visszaúton Magyarországra.⁵⁴ Legalább két olyan alkalom is volt, amikor hajszálon múltott a katasztrófa, és Aradi ballépései miatt a szovjet és/vagy a magyar katonai hírszerzés nagyon közel járt ahhoz, hogy felfedje Nagy valódi szerepét.⁵⁵

Soos mellett Nagy volt a hálózat másik legproduktívabb, legértékesebb tagja. Mivel a szovjet katonai kormányzattal, a magyar katolikus egyházzal és a Vatikánnal egyaránt különleges viszonyt ápolt, e helyzetének köszönhetően szabadon mozoghatott és egyúttal komoly felelősséget is viselt. Az általa képviselt katolikus útkeresés, az ún. „modus vivendi”-politika sokkal emészthetőbb volt a szovjet katonai kormányzat számára, mint Mindszenty József hercegprímás kritikus álláspontja. Ezért Nagy összemérhetetlenül jobb viszonyban volt a szovjetekkel, mint a hercegprímás.⁵⁶ A Nagy által Streeter részére szállított információk az „AE országbeli ellenállási mozgalmakról és a Vatikán JE országgal szembeni politikájáról” szóltak. Azonban azt is megszervezte, hogy a KALOT bizonyos részei katonai hírszerzési adatokat is adjanak, bár ezt az Araditól és az SSU Ausztriától kapott megbízásokkal összefüggésben tette.⁵⁷

Nagy Töhötöm, aki nemcsak a szovjet megszállók és a katolikus egyház között, hanem a Szovjetunió és a Vatikán között is közvetített. A kép 1956-ban Dél-Amerikában készült.
https://static.orian.org/szk.orian.org/images/thumb/3/3b/Nagy_Tohotom_1956b.jpg/475px-Nagy_Tohotom_1956b.jpg

Az AE-753 kódnevű Veress László magyar diplomatát takarta, aki a brit és a magyar kormány között 1943. szeptember 9-én létrejött előzetes fegyverszüneti megállapodás létrejöttének motorja volt.⁵⁸ Veress brit ügynökként vagy „BB [brit] tulajdonként”⁵⁹ ismerték, de mindaddig, amíg ezt Streeter és az „X-2 Balkán” tiszteletben tartotta, Veress szívesen megosztotta velük ugyanazt az információt és a kiegészítő adatokat.⁶⁰ Az első kapcsolatfelvételt már 1944 októberében sor került. A szándék az volt, hogy Veress ráveszik, dolgozzon az „X-2 Balkánnak”. Azonban a tényleges együttműködés csak 1945 nyarán indult, amikor Veress a római brit és amerikai követségen keresztül engedélyért folyamodott a magyarországi visszautazáshoz.⁶¹

Veress mint a „BB-7 [Kálnay] és a BB-8 [ifj. Angleton] informátoraként” tartották nyilván.⁶² Az általa adott információk jórészt az Olaszországban lévő magyarokra vonatkoztak, ám miután a magyar külügyminisztérium visszarendelte Magyarországra (ahogy azt 1946 tavaszán minden külszolgálatban lévő inaktív diplomatával megtette), informátori tevékenysége nagyon hamar megszűnt, legalábbis az amerikaiak felé.⁶³ Történtek kísérletek arra, hogy Veressnek kapcsolattartót szerezzenek Magyarországon, ám ennek sikeréről nincsenek információk.⁶⁴ Végül egy 1946 augusztusában kelt jelentésben azt írják róla, hogy Veress „bizonytalannak érzi pozícióját, ezért kerül minden brit és amerikai kapcsolatot”.⁶⁵ Az ő személye különösen beszervezésének ideje miatt érdekes, hiszen éppen abban a hónapban léptek vele kapcsolatba a beszervezés – de legalább az általa szerzett információk megosztása – érdekében, amikor a Rómában lévő magyarok biztonsági engedélyét visszavonták, félve a brit hírszerzéssel való esetleges összefonódásoktól. Tették ezt úgy, hogy tisztában voltak Veress brit ügynöki státuszával és magyar származásával. Az általa készített jelentések „általában az AE országbeliekről és AE ország külföldi diplomatáinak tevékenységéről” szóltak.⁶⁶

Az AE-754 kódnevet Mócsy Imre, egy másik jezsuita – a római Università Gregoriana professzora – kapta.⁶⁷ Mócsy ismerte Nagyt, és együtt dolgozott vele, és Nagy sokszor őt használta a Streeterrel történő kapcsolatfelvételhez. Emellett Mócsy sok időt töltött a különböző magyar menekülttáborokban végzett munkával, elsősorban Olaszországban (ahol tagja volt a Róma mellett 25 km-re működő San Pastore tábor irányítótestületének) és Ausztriában (ahol gyakran látogatta a magyar menekülteket korábbi tanulmányainak helyszínén, Innsbruckban).⁶⁸ Volt szerepe a korábban említett ennsi incidens során, ahol egyfajta összekötőként dolgozott a két ügynök (az egyik egy jezsuita papnövendék) és Nagy között.⁶⁹ 1946 nyarán már a Vatikánt segítette a heti két alkalommal sugárzott magyar nyelvű rádióadás elkészítésében.⁷⁰ Információforrásként Mócsy sok szempontból

ugyanazt a feladatot látta el, mint a hálózat más tagjai, azaz átfogóan jelentett az Olaszországban lévő magyarokról. Azonban vatikáni kapcsolatainak köszönhetően a többiekénél jóval több információt közölt a szentszék ügyeiről, de tudott jelenteni a magyar menekülteket és kitelepítetteket kezelő főbb gyűjtőközpontokból is. ⁷¹ Hivatalosan e jelentések az „Olaszországban lévő AE országbeliekre és a Vatikán JE országgal [a Szovjetunióval] szembeni politikájára” vonatkoztak. ⁷²

Mócsy Imre, jezsuita páter, aki Nagy és Streeter között volt a kapcsolattartó. A kép az 1970-es években készült Magyarországon. (<http://www.biblia-tarsulat.hu/kepekdok/mocsy5.jpg>.)

Az AE-755 kódnév Perczel Tamást, Apor Gábor titkárát, Aradi és Veress kollégáját jelölte. Perczel szintén az Olaszországban lévő magyarokról adott információt, de Apor státuszának köszönhetően azon egykori magyar politikusok és diplomaták tevékenységéről is tájékoztatást adott, akikkel Apor Olaszországban találkozott. ⁷³ Perczel gyakran dolgozott Veress helyetteseként vagy összekötőjeként, amikor Veressnek nem volt ideje elmenni valamelyik találkozóra. Azonban nem elhanyagolható mennyiségű egyedi információval is szolgált Streeternek. ⁷⁴

A két utolsóként tárgyalt ügynököt akár önálló csapatnak is tekinthetjük, akik az előzőekben bemutatott ügynököktől külön tevékenykedtek. Szinte kizárólag csak együtt dolgoztak, és az eddig vizsgált ügynökök közül csak ők rendelkeztek katonai előélettel. Ennek megfelelően több affinitásuk volt az operatív munkához és a szervezéshez, és bírták a stresszes munkát is, míg a hálózat többi tagjánál ezek a készségek nem voltak eleve adottak. Mindketten rendkívül tehetséges katonai pilóták voltak, és komoly rangot értek el. Hadnagy Domokos – akiről a Soos-féle küldetés pilótájaként már szóltunk – a JK 29 kódnevet kapta, míg a JK 29/1 kódnév Majoros Jánost, az 1944. szeptemberi Náday-küldetés pilótáját takarta. ⁷⁵

Majoros elsősorban Olaszországba, Ausztriába és Németországba teljesített utakat. Meglátogatta az ottani menekülttáborokat, és információt gyűjtött az ott lévő magyarokról. ⁷⁶ Valódi személyazonosságát a Magyar Vöröskeresztől szerzett okmányokkal fedte, bár ezt a módszert valószínűleg túl gyakran alkalmazták Európában a háborút követő nyugtalan időszak során. ⁷⁷ Majoros legalább két alkalommal utazott Magyarországra, közben információt hozva az SSU Ausztria részére. ⁷⁸ Itt ismét beigazolódik, hogy Aradi (újra) a Streeterrel való konzultáció nélkül használta fel az amerikai ügynökeit, csakúgy, mint Nagy esetében. A bizonyítékok alapján Aradi olyan titkosszolgálati módszereket alkalmazott, amelyek végül Majorost és Hadnagyot is veszélybe sodorták. ⁷⁹ E hibák ellenére Majoros és Hadnagy volt a hálózat két

legproduktívabb és legaktívabb tagja. Majoros ügyessége különösen a magyar menekültek tevékenységének és képességeinek felmérésében volt rendkívüli. E viszony hozadéka hamar láthatóvá vált; 1946 májusában Majoros és Hadnagy a „Kopjás mozgalom” ausztriai megalakulásáról hozott információt. A társaság „fanatikus hazafiakból áll, [akiknek] célja a magyar árulók kiiktatása. Történelmileg az arisztokratákat, az iparosokat és a nyilaskeresztes pártot hibáztatják. A közelmúltban kialakult tragikus helyzetben Tildyt és bandáját teszik felelőssé, mert nem álltak ki szilárdan az oroszok és persze a kommunisták ellen.”⁸⁰ Egy másik, ugyanazon hónapban beadott jelentés azt a hibát emeli ki, amely aztán komoly foltként került be az OSS/SSU és utódszervezetei történetébe. Majoros készített egy többoldalas anyagot, amelynek a következő baljós címet adta: „Magyar [náci] kollaboránsok szabadlábon Ausztriában és az amerikai hatóságok kegyeiben”.⁸¹ Majoros teljes mértékben megbízott Streeterben, így júniusban felfedte előtte „egy szupertitkos társaság [...], az MM (Magyar Mozgalom)” létét.⁸² Érthető, hogy Majoros és Hadnagy értékes és sokrétű munkájából számos projekt indult az olaszországi, ausztriai és németországi magyar menekült közösségek koordinációja érdekében. Jóllehet a téma feldolgozása meghaladja a jelen írás kereteit, a hálózat tervezett fedőszerve a „Róma, Innsbruck, Salzburg, Klagenfurt és München” között közlekedő fuvarvállalat volt.⁸³

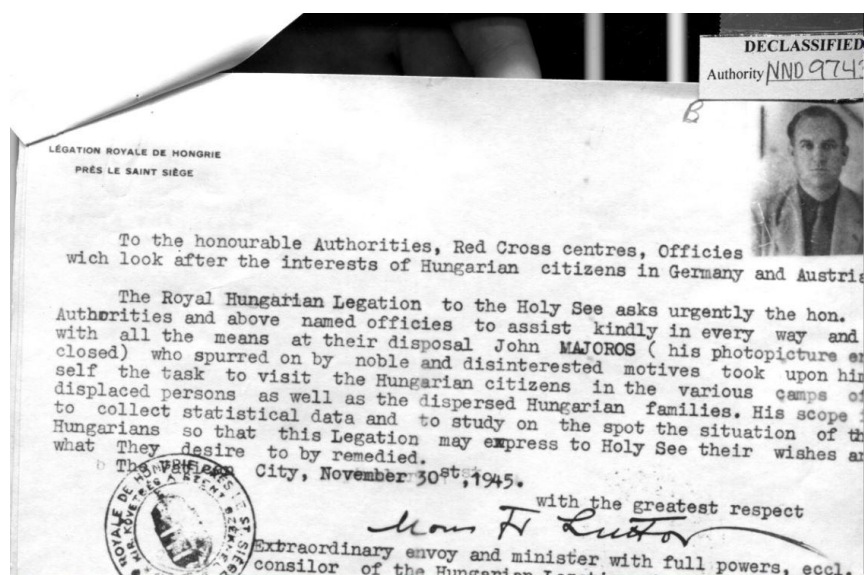
Hadnagy Domokos, a Királyi Magyar Légierő kapitánya. A kép az őrnaggyá való előléptetése előtt készült. (Dr. Thomas Domokos Hadnagytól.)

Hadnagy – Majorossal ellentétben – a maga részéről nem utazott rendszeresen Magyarországra. Idejét jó részét Rómában töltötte családjával, ahol a Magyar Akadémia épületében autószerelő műhelyt üzemeltetett.⁸⁴ Azonban Rómában aktív volt, és több

alkalommal is elutazott Majorossal Ausztria és Németország nyugati megszállási övezeteibe. Kulcsszerepet játszott a Cinecittà DP-tábor átvilágítási bizottságának munkájában, amelynek lényege az volt, hogy kiszűrjék az egykori nácikat a legális menekültek közül.⁸⁵ Ifj. Angleton előtt Hadnagy is jól ismert személy volt. Olyan valaki, aki „folyamatosan kitűnő eredményeket mutat[ott] fel a Szövetséges kémelhárítók érdekében ezen a [mediterrán] műveleti területen. Minden lehetséges előnyt, kedvezményt meg kell kapnia.”⁸⁶ Utazásaik során Majoros és Hadnagy bőségesen ellátta Streetert és az SSU Ausztriát információval a Közép-Európában lévő magyar menekültekről. Katonai előéletüknek köszönhetően olyan körökbe is bejárásuk volt, amelyek a hálózat más tagjai számára elérhetetlenek voltak.

Majoros János menlevele, amellyel 1945 novemberétől szabadon közlekedhetett Németországban és Ausztriában Magyarország vatikáni követségének tagjaként. A dokumentumot az a Luttor Ferenc ellenjegyezte, aki ekkor még a követség vezetője volt, annak ellenére, hogy támogatta a Sztójay-kormányt. (NARA II, RG 226, E 210, B 505, WN 18454-18469.)

A csoport három további magyar tagjának személye szintén érdeklődésre tarthat számot, ám ők a csoport fő részétől elkülönülve végezték tevékenységüket. Ennek oka nem csupán az általuk adott információ kis mennyisége volt, hanem a hálózat egészén belül elfoglalt helyük és közreműködésük időszaka is. A három további tag – Marosán Jenő, az MFM tagja, Csopey Dénes, a Szálasi-rezsim alacsony beosztású tisztviselője, valamint Emmanuel Weinberg vegyész-mérnök – és a hálózat többi része között csak a közös nyelv és az azonos szülőföld jelentette a kapcsolatot. Marosán kivételével egyikük sem kötődött a magyar földalatti mozgalmakhoz, nem voltak a katolikus egyház tagjai vagy a szövetségesek pártján álló egykori politikusok.

JK-73, azaz Csopey Dénes azelőtt a Magyar Külügyminisztérium politikai osztályát vezette (a nyilaskeresztes Szálasi-kormány idején), majd 1945 áprilisában a megtorlás miatti félelemből Olaszországba menekült.⁸⁷ Csopey tettei külön tanulmányt érdemelnek, megdölgondatlanság lenne a jelen tanulmány keretei közé szorítani ismertetésüket – már csak azért is, mert azok a közép-európai magyar menekült közösségek életének egészen más aspektusaihoz vezetnek.⁸⁸ A JK-74 kódnévvel jelölt Marosán Jenő a Náday-féle repülőjárat fedélzeti rádiósa volt, egyébként az MFM és más magyar testvériségi csoportok tagja. Olaszországban Soos helyettesének nevezték ki, de mivel nem volt hiteles forrás, inkább Róma és Soos között teljesített futárszolgálatot.⁸⁹ Marosán – fedett személyként – a Vatikán által szervezett egyik segélykonvoj teherautó-sofőrjeként

jutott el Magyarországra.⁹⁰ 1945 szeptemberében is hazautazott, ekkor egy Salzburgból hazatelepített magyar csoporthoz csatlakozott. November elején Budapestről tért vissza Olaszországba, ahová Soosnak vitt üzenetet Szent-Iványitól az MFM-mel kapcsolatban.⁹¹

A JK-76 kódnev mögötti személy „Emmanuel Weinberg”: *„Született Budapesten, Magyarországon, római katolikus, UNRRA-segélyes, vegyészmérnök, antikommunista.”*⁹² Életrajza alapján Weinberg a JA hálózat egyik külsős tagja lehetett: *„1945. szeptember 22-én megjelent római irodánkban [X-2 Róma], azt állítva, hogy különleges módszert talált fel a titkos üzenetek gyors megjegyzésére, amelyek így rögzíthetők és átadhatók a címzettnek. Numerikus memóriarendszer. Találmányát nem tette közzé, szeretné eladni az amerikai kormánynak. Rómában lévő magyar zsidó menekültként mutatkozott be. 1945 augusztusában hagyta el Magyarországot hamis papírokkal, amelyekben a Weinberg nevet vette fel. Úgy találta, hogy így könnyebb segélyhez és támogatáshoz jutnia Ausztriában és Olaszországban, ezért megtartotta a nevet. Születéskori neve Feldicskó Elek. Weitlinger Elek.”*⁹³ Meglepő módon Angleton kedvelte Weinberger/Feldicskót, hiszen azt írta róla, hogy „hasznos volt az AE országra vonatkozó információszerzésben”.⁹⁴ Azonban a szerző erre kevés bizonyítékot talált saját kutatásai során.⁹⁵

„Rendkívül ígéretes jövőbeli hírszerzési forrás”

A fenti dicséret már 1945 áprilisában elhangzott a magyar csoport két kulcsembere, Soos Géza és Hadnagy Domokos kapcsán, akik 1944. decemberi megérkezésüktől fogva óriási segítséget jelentettek az OSS számára.⁹⁶ A csoport más tagjai – Veress, Nagy és Majoros – is hasonlóan értékes ügynökök voltak. Soost Kálnay és Streeter is „az X-2 Balkán egyik [leg]értékesebb információforrásaként” jellemezte.⁹⁷ E dicsérő megjegyzések több ok is indokolta. Az első és talán legfontosabb, hogy Kálnay egységének tevékenysége – mint azt egy 1945. szeptemberben kelt bejegyzés is tanúsítja – kritikus fontosságú volt, mivel a „CB-ből [Olaszországból] CE-be [Közép-Európába] és más JA [Balkán] országokba irányuló munka nagyon nehezen ment”.⁹⁸ Másodsorban többé-kevésbé kipróbált ügynökökről volt szó. Ketten közülük vezető MFM-tagok voltak (Soos és Hadnagy), míg a másik kettő (Marosán és Majoros) megbízható segéderőnek bizonyult. Ez a kontingens kötötte össze Streeter „X-2 Balkán” műveleti egységét a Magyarországon még megmaradt MFM-mel, amely feddhetetlen szervezet volt.⁹⁹

A dokumentumok tanúsága szerint az MFM legalább 1942 óta szembehelyezkedett a nácikkal, és ahogy a szovjet megszállás elkezdődött, velük is konfliktust vállalt. Tagjai jórészt konzervatív háttérűek voltak, akiket a patriotizmus és hazájuk önrendelkezésének ügye egyesített. Mócsy és Nagy más keretrendszer, a magyar katolikus egyházat képviselte. Bár progresszívként sokkal nagyobb hajlandóságot mutattak a szovjetekkel való együttműködésre, mint Mindszenty József hercegprímás, mégis a pápa irányelveivel összhangban dolgoztak, és soha nem borultak össze a kommunizmussal. A szovjeteket reálpolitikai szemüvegen keresztül nézték és a Szentatyához hasonlóan felismerték, hogy egyfajta modus vivendi kialakítására kell velük törekedni. Amint ennek lehetősége egyre inkább csökkent – elsősorban az ultrakonzervatív hercegprímás és a Rákosi Mátyás vezette fanatikus magyar kommunisták között súlyos ellentét miatt – a vörös hadsereg két „mérsékeltje”, valamint Nagy és Mócsy magukra maradtak. Utóbbiak az amerikaiakkal való közös munka mellett döntöttek, és elhatározták, hogy felajánlják nekik szervezetük, a KALOT szolgálatait, amiért a folyamat során akár pénzügyi támogatás is járhatott. Végül Veress, aki megbízható brit ügynök volt, hasonlóképpen kis kockázatot jelentett, hiszen a háború során és Ófelsége kormányának szolgálatában már bizonyított. Politológusként Veress vérbeli demokrata és angolbarát nézeteket vallott.

Bár vitathatatlan, hogy – főleg más állomáshelyek munkatársainak hibái miatt – a hálózat néhány tagja szinte bizonyosan ismert volt a szovjet és a magyar hírszerzés előtt,

és hogy néhány ügynököt rákényszeríthettek korábbi munkatársaik elleni tevékenységre, nehéz elképzelni, hogy a hálózat megalakulásakor akár a szervezet, akár annak egyes tagjai érintettek lettek volna ilyesmiben, vagy hogy a hálózat szervezőjének hírszerzési szakértelme megkérdőjelezhető lenne. ¹⁰⁰ Legalább a háború végétől 1946 tavaszáig Streeter – és így az X-2 Balkán és Angleton – nem csupán megbízható személyi állományhoz fért hozzá, hanem felhasználhatta azok saját hálózatait is: az MFM-et, a katolikus egyház liberális szervezeteit, valamint – Veress és Soos esetében – a magyar kormányon belüli demokratikus köröket. Ehhez hozzávehetjük még azt is, hogy a JA csoport révén az „X-2 Balkán” rendkívül jókor tudta feltérképezni és elemezni a németországi és ausztriai nyugati megszállási területekről, továbbá Olaszország különböző részeiről érkező magyar menekültek és politikai száműzöttek személyét és tevékenységét. Ez volt a leendő állomány értékelésének első lépése, amely később kulcsszerepet játszott az 1946 és 1947 közötti, de valószínűleg az azutáni fejleményekben is. Ezért, valamint az általa szerzett információk költsége és minősége miatt a JA csoport eredményei lenyűgöző bepillantást engednek az amerikai kémelhárítás képességeibe a hidegháború korai időszakában. ¹⁰¹

Fordította: Farkas Zoltán
Lektorálta: Petrás Éva

¹ A tanulmány eredeti megjelenése: Duncan Bare: Angleton's Hungarians. A Case Study of Central European Counterintelligence in Rome 1945/46. *Journal of Intelligence, Propaganda and Security Studies* (JIPSS), 2015/1. 8–24. (Bare, 2015a.)

² Kevin C. Ruffner a listát Münchennel is kiegészíti, mivel a „a város egyaránt közel van Ausztriához és Csehszlovákiához, így mind Európa menekültei, mind [...] a háború utáni hírszerzési műveletek tekintetében csomóponttá vált”. Vö. Ruffner, 2003: 3. fejezet, 1. www.foia.cia.gov több pdf-állományban (utolsó letöltés: 2015. május 5.).

³ Lásd Ifj. James Angleton személyi aktáját a Nemzeti Levéltár és Nyilvántartás-kezelőnél. II. épület. NARA II RG 226, 224, 18. 3. A menekültek és kitelepítettek többsége ellen nem indult hivatalos bírósági eljárás, és még a külföldre menekült alacsony beosztású tengelyhatalmi funkcionáriusok esetében is valószínűbb volt, hogy félelemből és nem valamilyen büntetés miatt menekültek. Lásd 1946. január 28., Magyarok Itáliában, JZX-5925. NARA II, RG 226, E 108A, B 263.

⁴ Angleton egyik 1949-es jelentése szerint nyílt titok volt, hogy az X-2 vagy kémelhárítási szervezetet Olaszországban és a mediterrán térségben nem az adott alegységért felelős X-2 vezető irányította, hanem az SCI/Z főnöke. Ennek okaira az alább idézett jelentés ad magyarázatot. Összefoglalva, kellett egy kirakatfigura az úgymond adminisztratív ügyek intézésére és az adott hadszíntér katonai vezetőivel való találkozásra, míg a kémelhárítási ügyeket egyetlen tiszt intézte, aki így kizárólag erre a feladatra koncentrálhatott. Lásd 1949. augusztus 8., Memo to the Assistant Director of Special Operations, Interviews with Subject of CIA No. [Redacted]. NARA II, RG 263, E ZZ-18, B 13, Robert Bishop Volume II.

⁵ Angleton néhány 1944/45-ös olaszországi eredményét lásd a következő esettanulmányban: Naftali, 1992: 218–245.

⁶ Lásd 1945. október 19., OSS MedTO Report September. NARA II, RG 226, E 99, B 34.

⁷ Érdekes megjegyezni, hogy bár Streeter minden személyes nyomtatványon csehszlováknak vallotta magát, és csak egy nagynénje élt Budapesten, ügynökei jórészt magyarok voltak, és ő is magyar kódnevet kapott [AE-5], szemben pl. a magyar–amerikai Kálnayval, akit a London X-2-re utaló kódnev [BB-7] azonosított. Streeter cseh, német, magyar és szlovák nyelvű környezetben nevelkedett, franciául és angolul csak később tanult meg. Lásd Stephen Streeter személyi aktáját. NARA II, RG 226, E 224, B 752.

⁸ Lásd Naftali, 1992: 220.

⁹ Lásd Bare, 2012: 27–42.; 2013. Kovács Imre emlékirataiban, illetve az *Új Látóhatárban* megjelent tanulmányában feldogozta a Veréb-misszió történetét. Kovács, 1969: 475–476.

¹⁰ Vö. 1944. október 23., The Istanbul Mission – Certain C-E Aspects (Addendum No. 1). NARA II, RG 226, E 211, B 33, W[ithdrawal] N[umber] 9901.

¹¹ Lásd NARA II, RG 226, E 210, B 200, WN 8548-8850, 8751-8765 és 8775. Hátszegi-Hatz Ottó és a magyar állambiztonság kapcsolatáról bővebben: Tabajdi–Ungváry, 2008: 262–284.

¹² Lásd 1944. augusztus 18., Rolfe Kingsley Jr. to Frank Wisner (Chief of Mission Istanbul), Collaboration with the SI branch and defecting enemy agents. NARA II, RG 226, E 210, B 200, WN 8775.

¹³ Martin Himler rangja az OSS-ben és utódszervezeteiben nem egyértelmű. Az összegyűjtött dokumentumok többsége nem említi, hogy Himlernek bármilyen rangja lett volna (mindig csak Mr. Himlerként vagy Martin Himlerként hivatkoznak rá). A Budapesti Városi Egységben lévő állománya (1944 őszén, telén) polgári személyként említi. A korabeli fényképeken tiszti egyenruhát viselt (gyakran ezredesit), a dokumentumokban azonban soha nem szerepel ezredesként. A magyar hadifoglyok kikérdezése során a SICE civil tagjai feltehetően katonai gyakorlóruhát viselhettek. Lásd: Dátum nélkül. Információs lapok a Budapest City Unit személyi állományának különböző tagjairól. NARA II, RG 226, E 210, B 178, WN 7334.

¹⁴ Himler Márton tevékenységét értékeli: Borbándi, 1985: 16, 501.

¹⁵ 1945. szeptember 13., Magyarok Itáliában, Szabad Magyarország Mozgalom, JBX-209, Rómában. NARA II, RG 226, E 108A, B 202.

¹⁶ Lásd Bare, 2014: 7–22.

¹⁷ Lásd 1945. június 15., Nicholas Doman Report on Field Conditions. NARA II, RG 226, E 210, B 340, WN 13342-13351.

¹⁸ Lásd Bare, 2015: 74–81.

¹⁹ A SICE-n belül Aradi és a római magyarok szinte általános elfogadottságot élveztek, azonban a bari biztonsági tiszt, Louis Kubler kapitány (majd őrnagy) és a magyarokért felelős részleg akkori vezetője, Nicholas Doman hadnagy és később Francis Kálnay – különböző okokból – egyaránt aggodalmuknak adtak hangot. Erről bővebben lásd Bare, 2014., Bare, 2015: 65–72.

²⁰ Az MFM összetett szervezet volt, bemutatása meghaladja a jelen cikk kereteit. A szervezetet irányítók úgy vélték, hogy Magyarország sorsát az ország érdekeinek megfelelően cselekvő magyarok kezében kell tartani, s nem a szomszédos országok, idegen hatalmak és más nemzetek érdekeit kiszolgálókéban. E gondolat a korábbi miniszterelnök, Teleki Pál hitvallásából eredt, aki Jugoszlávia 1941-es lerohanásának estéjén öngyilkosságot követett el, tiltakozásul az ellen, hogy Magyarország egyre inkább a náci Németország befolyása alá került. A csoport apolitikusnak vallotta magát, és megalapozottan mondható mindenkit befogadónak. Bár az avatatlan szemlélő a csoportot jobboldalinak, sőt fasisztának tekinthette (ahogy az előbbire volt is példa), az MFM elborzadva tekintett mind a magyar, mind a német náci pártokra, és hasonlóan ellenséges volt a kommunistákkal szemben is. Az MFM nem tevékenykedett ellenálló szervezetként egészen az 1944 márciusában bekövetkezett német megszállásig, amelyből tagjai jórészt sértetlenül kerültek ki. A csoport tagjait a Horthy Miklós kormányzó iránti feltétlen lojalitás és a független Magyarországon való hit kötötte össze. Azonban feltűnő volt a nem keresztények (különösen a zsidók) hiánya a csoportban. Nyugodtan mondhatjuk, hogy zsidók, mivel a „nem keresztény” ekkor őket jelölte. Az MFM-ről bővebben lásd Szent-Miklós, 1980; Szent-Iványi, 2013: 30–32., 43–48., amelyet Dr. Szekér Nóra bocsátott nagylelkűen a rendelkezésemre.

²¹ Lásd Szakály, 2008: 315–319.

²² Ez a decemberi második repüléssel teljesedett ki. Lásd 1945. április 17., Chapin sorai az SI [Titkos hírszerzés] vezetőjének. NARA II, RG 226, E 210, B 340, WN 13342-13351.

²³ Számos hasonló incidens történt, jórészt 1943-ban. Mint említettük, a Som hálózaton keresztül kapcsolatfelvétel történt a magyar hadvezetéssel. 1943. szeptember 9-én a Magyar Külügyminisztérium képviselője előzetes fegyverszüneti megállapodást írt alá a britekkel a Márvány-tengeren egy hajó fedélzetén. Barátságos közeledés történt még Stockholmban is a magyar külügyminisztérium egykori sajtóattaséja, Ullein-Reviczky Antal irányításával, és végül Bernben kapcsolatfelvételre is sor került Allen Dulles és az 1943–1944 közötti szolgálo berni magyar nagykövet, Bakách-Bessenyei György között. A magyar diplomaták és követségi alkalmazottak szinte az összes semleges európai fővárosban keresték a kapcsolatot a szövetségesek helyi hírszerző tiszteivel, függetlenül attól, hogy azok britek vagy amerikaiak voltak. Az amerikaiak felé irányuló kapcsolatfelvételi kísérletek többségéről elmondható, hogy meglehetősen amatőr módon történtek, jórészt a hírszerzési szaktudás mindkét oldalon tapasztalható hiánya miatt. A vezérkari kapcsolatfelvételi kísérleteket az amerikai hadsereg vezérkara 1943 novemberében vitatta meg. Erről lásd NARA II, RG 218, E 2, B 91, CCS-381 Hungary. A Som hálózattal kapcsolatban lásd NARA II, RG 226, E 210, B 180, B 200, WN 8775, B 223, WN 9894 és E 211, B 33, WN 9901. Az 1943-as fegyverszüneti megállapodásról lásd Juhász (szerk.), 1978; Veress, 1995; Mócsy, 1998: 85–106. Allen Dulles és Bakách-Bessenyei György tevékenységéről lásd Petersen, 1996. A stockholmi tevékenységekről lásd Wilho Tikander kéziratát (dátum nélkül). NARA II, RG 226, E 210, B 327, WN 13386 és 1944. február 26., Stockholm to Department of State, Contact with Gellert and Ullein-Reviczky. NARA II, RG 218, E 2, B 91.

²⁴ Lásd Szent-Miklós, 1980: 95–100. Az említett jelentés (Research and Analysis No. 4) valójában a Research and Analysis No. 14 c. tétel, amely a következő anyagban található: 1945. február 3., R&A Report No. 14, Further Aspects of the History of the Hungarian Resistance Movement (15 October–9 December 1944). NARA II, RG 226, 1642. sz. M[ikrofilm], 103. tekercs.

²⁵ Természetesen elképzelhető, hogy egyszerűen csak nem található meg ez a levél, azonban a magyar részleg – amelyet április közepétől már Himler vezetett – havi és heti jelentései nem tesznek említést semmilyen, korábbi jelentéshez kapcsolódó kiegészítésről.

- ²⁶ Maga Aradi állította: „*Különleges lehetőség a kapcsolatépítésre és az információs hálózat kialakítására Gizi néni csapatán [a Soos/Hadnagy-csoporton] keresztül; véleményem szerint szívesen együtt fognak működni velünk, de ennek módját körültekintően kell megválasztani.*” Vö. 1945. március 30., Aradi levele a SICE vezetőjének. NARA II, RG 226, E 210, B 297, WN 12191-12200.
- ²⁷ Vö. 1945. július 7., Információ-kiszivárogtatás az OSS Washingtontól, forrás: AE-5 [Streeter]. NARA II, RG 226, E 210, B 44, WN 20434.
- ²⁸ Lásd Szent-Miklós, 1980: 96–100.
- ²⁹ Lásd 1945. szeptember 13., Origin of Free Hungarian Movement and its notable figures. NARA II, RG 263, E ZZ-18, B 3, Zsolt Aradi Vol. II and 29 June 1945, Szt. Balkántól Szt. Washingtonnak, Activities of the Hungarian Red Cross in Rome, JBX-160. NARA II, RG 226, E 211, B 44, WN 20412.
- ³⁰ Lásd NARA II, RG 263, E ZZ-18, B 3, Zsolt Aradi Vols. I and II.
- ³¹ Vö. 1946. június, A JA csoport, JRX-3667. NARA II, RG 226, E 210, B 314, WN 10845. Az eredeti szövegben az aláhúzással jelölt szövegrészeket itt és a későbbiekben álló betűvel jeleztük.
- ³² Nicholas Doman tanúvallomása, 1998. <https://www.youtube.com/watch?v=NW8KPA3Qz3I> (utolsó letöltés: 2015. május 5.); Bare, 2015b.
- ³³ Lásd Martin Himler személyi aktáját. NARA II, RG 226, E 224, B 335; valamint 1948. május 5., Memo for Record, Malcolm Stevens. NARA II, RG 263, E ZZ-18, B 3, Zsolt Aradi Vol. III.
- ³⁴ Lásd NARA II, RG 263, E ZZ-18, B 3, Zsolt Aradi Vol. I.
- ³⁵ Vö. Keszthelyi Tibor személyi aktája. NARA II, RG 226, E 224, B 402.
- ³⁶ Vö. 1944. július 28., Howard M. Chapintól Whitney H. Shepardsonnak. NARA II, RG 226, E 154, B 14.
- ³⁷ Hasonlóképpen, Nádayt számos OSS-jelentés zsidó származásának írja, különböző magyar személyeket jelölve meg az információ forrásaként, lásd 1945. március 14., Saint DH-140-tól [Peter P. Klassen, hírszerző tiszt a balkáni területen] és DH-001 [Roger A. Pfaff, X-2 helyettes vezető] „Saint Istanbul”-nak, „Magyar vezetők, akikben a Szövetségesek megbízhatnak”. NARA II, RG 226, E 211, B 38, WN 20289-20294 és 1945. március 31, Hány László tábornok kihallgatási jelentése. NARA II, RG 226, E 119A, B 62.
- ³⁸ Lásd Szent-Iványi, 2013: 30–32., 43–48.
- ³⁹ Uo. 46.
- ⁴⁰ Vö. 1946. június, A JA csoport, JRX-3667. NARA II, RG 226, E 210, B 314, WN 10845.
- ⁴¹ Vö. uo.
- ⁴² Vö. uo.
- ⁴³ Vö. uo.
- ⁴⁴ Vö. uo.
- ⁴⁵ McCargar, 2001: 59.
- ⁴⁶ Vö. 1946. június, A JA csoport, JRX-3667. NARA II, RG 226, E 210, B 314, WN 10845.
- ⁴⁷ A JK előtag nagyon sok különböző személyhez – köztük amerikaiakhoz – kapcsolódik, akik nem az OSS/SSU-nál dolgoztak. A „JK” kódneveket – pl. JK-2, Vatikán vagy JK 16/2 „Johnny” [John Wesley] Jones, a római amerikai nagykövetség első titkára – különböző jelentésekben azonosítják. NARA II, RG 226, E 213, B 1, WN 20600-20617. Az általános vélekedés szerint a forrás kódneve után szereplő „/” karakter (mint a K 16/2 esetében) egyazon hálózaton vagy szervezeten belül több forrást is jelölt.
- ⁴⁸ Vö. 1945. szeptember 26., MFM, a magyar földalatti mozgalom még aktív, JBX-520. NARA II, RG 226, E 108A, B 202.
- ⁴⁹ Lásd 1946. január 28., Magyarok Itáliában, JZX-5925. NARA II, RG 226, E 108A, B 263 és 1946. február 14., Magyarok Itáliában, JZX-6182. NARA II, RG 226, E 108A, B 265 és 1945. november 1., MFM, Magyar ellenálló szervezet. NARA II, RG 226, E 210, B 345, WN 13726.
- ⁵⁰ Vö. 24 July 1946, JRX-3890. NARA II, RG 226, E 108A, B 232.
- ⁵¹ Lásd Varga, 1991. <http://www.corvinuslibrary.com/tortenelem/vargaj.pdf> (utolsó letöltés: 2015. május 6.).
- ⁵² 1945-ben és 1946-ben Nagy számos hasonló utazáson vett részt.
- ⁵³ A fent idézett jelentés: 1945. március 1., AE-lander in Italy, Professor Plan, Preliminary Report, JZX-6411. NARA II, RG, 226, E 505, WN 18470-18481. Egy másik jelentésben ez szerepel: „*Az X-2 Balkán táviratot kapott az SI Salzburgtól, hogy szerezze meg az emlékeztető tartalmát, és győződjön meg annak valódiságáról [a magyarországi állapotokról 1945 februárjában]. Végrehajtva, kivonatos változat elküldve.*” Vö. 1945. augusztus 27, JBX-194. NARA II, RG 226, E 174, B 129.
- ⁵⁴ „*AE-752 elmesélte első, augusztusi találkozását Aradival. Zavarta, hogy nem tervezett találkozó volt. Kifejtette, hogy szeretne kizárólag AE-5-tel dolgozni, és neheztelt azért, mert Aradi kihasználta. AE-5 elmondta, hogy a salzburgi út és a találkozás Aradival véletlen egybeesés volt.*” Vö. 1945. március 1., AE-landers in Italy, Professor Plan, Preliminary Report, JZX-6411. NARA II, RG, 226, E 505, WN 18470-18481.
- ⁵⁵ Ezek közül az elsőnél (amelyről az „Aradi Zsolt különös esete” c. jelentés szól) a sofőrörről, akit Aradi azzal bízott meg, hogy elvigye Nagyt a magyar határig, később kiderült, hogy a magyar katonai hírszerzés (Katpol) ügynöke. A második alkalomnál – az ennsi incidensnél – az Aradi által Nagy mellé szervezett két ügynök közül

az egyiket leszállították a Bécsből Rómába induló vonatról, mert nem voltak rendben a papírjai, amelyeket egyébként Aradi készített elő. Amint a két ügynök megérkezett Rómába, Nagy visszautasította, hogy bármi köze is lenne hozzájuk. A későbbi vizsgálat kiderítette, hogy az „elsődleges célpont AE-5 [Streeter] és BB-8 [Angleton] lehetett”. A sofőrrel kapcsolatos incidensről lásd Bare, Case, 16. Az ennsi incidenssel kapcsolatban lásd 1946. április 30., Professzor-terv, Dubois-eset. NARA II, RG 226, E 210, B 483, WN 18097 és 1946. április 15., Bécsről Washingtonnak: 35424. NARA II, RG 226, E 210, B 362, WN 13714-13725. A későbbi jelentésről lásd 1946. április 2., Washingtonról Rómának. NARA II, RG 226, E 216, B 3, WN 24955.

⁵⁶ A Nagy és Mindszenty közötti növekvő ellentét 1946 nyarán csúcspontjára jutott, és ez – a magyarországi eseményekkel együtt – hozzájárult a KALOT válságához. Peter Kenéz vélekedése szerint Mindszenty és a Magyar Kommunista Párt egyaránt a KALOT felszámolásán, valamint a Vatikán és a szovjetek közötti tárgyalások megzavarásán dolgozott, hiszen ezek mindkét szervezet hatalmát veszélyeztették. Lásd Kenéz, 2006: 278–281.

⁵⁶ Lásd 1945. november 6., Alfred Ulmer őrnagytól Howard M. Chapin alezredesnek, SICE Affairs, LS-002-1106. NARA II, RG 226, E 215, B 6, WN 26165-26170.

⁵⁷ Uo.

⁵⁸ Veress felesége és nevelt lánya visszaemlékezéseikben részletezik ezeket az eseményeket. Veress, 1995.

⁵⁹ Vö. 1946. augusztus 16., Budapesttől Washingtonnak, BDUX-16. NARA II, RG 226, E 211, B 38, WN 20228.

⁶⁰ Lásd 1946. június, A JA csoport, JRX-3667. NARA II, RG 226, E 210, B 314, WN 10845.

⁶¹ A fent idézett dokumentum tévesen közöl 1945. októberi dátumot, azonban a „Budapesti egység” említése miatt az évszámot 1944-re javíthatjuk. A második idézett dokumentumban már a helyes dátum szerepel. Lásd 1946. március 29., DH-140-től [Klassen], JJ-1-től [Murphy] AE-2-nek [Robinson O. Bellin], JZX-6413. NARA II, RG 226, E 214, B 6, WN 24870. Lásd még: Dátum nélkül, Veress László, a politikatudományok doktora. NARA II, RG 226, E 214, B 6, WN 24870.

⁶² Vö. 1945. március 6., Washingtonról Bécsnek, 17319. sz. NARA II, RG 226, E 216, B 1, WN 24878-24899.

⁶³ Lásd 1946. április 17., Havi jelentés a balkánon folytatott tevékenységekről, JZX-7598. NARA II, RG 226, E 108A, B 270.

⁶⁴ „Lesler” volt a fedőneve annak a tervnek, amelynek célja Veress – Budapestre történő visszatérése utáni – további felhasználása volt. A vállalkozásra vonatkozó dokumentáció első elemzése feltárja, hogy a terv kivitelezése valószínűleg nem járt sikerrel. Azonban lehetséges, hogy találtak valakit, akivel Veressnek lehetősége volt találkozni. Mindazonáltal a szerző által látott azon feljegyzések, amelyek az X-2 Balkánra és utódszervezeteire, valamint a budapesti X-2 állomásra vonatkoznak, erről sehol nem tesznek említést (a már ismert adatokon túl). A „Lesler”-tervről lásd 1946. március 29., DH-140-től [Klassen] és JJ-1-től [Murphy] AE-2-nek [Bellin], JZX-6413. NARA II, RG 226, E 214, B 6, WN 24870. Az idézett részt vö. 1945. március 6., Washingtonról Bécsnek, 17319. sz. NARA II, RG 226, E 216, B 1, WN 24878-24899.

⁶⁵ Vö. 1946. augusztus 16., Budapesttől Washingtonnak, BDUX-16. NARA II, RG 226, E 211, B 38, WN 20228.

⁶⁶ Lásd 1946. június, A JA csoport, JRX-3667. NARA II, RG 226, E 210, B 314, WN 10845.

⁶⁷ Lásd 1946. június, A JA csoport, JRX-3667. NARA II, RG 226, E 210, B 314, WN 10845 és 1945. szeptember 27., Szt. Balkántól Szt. Washingtonnak, JBX-003-927. NARA II, RG 226, E 212, B 3, WN 20777.

⁶⁸ Lásd 1945. október 29., Magyar menekülttábor San Pastoréban, JBX-508. NARA II, RG 226, E 108A, B 202.

⁶⁹ Lásd 54. sz. és 1946. április 30., Professzor-terv, Dubois-eset. NARA II, RG 226, E 210, B 483, WN 18097.

⁷⁰ Lásd 1945. július 24., Magyarok Itáliában, JRX-3891. NARA II, RG 226, E 108A, B 232.

⁷¹ Innsbruck a francia megszállási zónába esett, azaz Mócsy ottani munkája további jelentőséggel is bírt, hiszen a kémelhárítás „Első parancsolata” szerint „baráti országok léteznek, baráti hírszerző szolgálatok azonban nem”. Lásd 1946. május 3., DH-140-től [Klassen] és JJ-1-től [Murphy] BB-8-nak [Angleton] JBX-502 (W). Az Innsbruckban lévő magyarok politikai tevékenységei. NARA II, RG 226, E 214, B 2, WN 21090-21105. A parancsolatokat. Lásd: Olson, 2001: 81–87., különösen: 82.

⁷² Vö. 1946. június, A JA csoport, JRX-3667. NARA II, RG 226, E 210, B 314, WN 10845.

⁷³ Köztük volt a korábbi miniszterelnök, Kállay Miklós is. Lásd 1945. október 10., JBX-225, Magyarok Ausztriában. NARA II, RG 226, E 108A, B 202 és 1946. május 16., JRX-3151, Magyarok Itáliában. NARA II, RG 226, E 108A, B 227.

⁷⁴ Lásd 1946. június, A JA csoport, JRX-3667. NARA II, RG 226, E 210, B 314, WN 10845.

⁷⁵ Lásd 1946. szeptember 16., Washingtonról Budapestnek, Kovakó-terv. NARA II, RG 226, E 212, B 3, WN 20794-20799.

⁷⁶ Lásd 1946. május 22., Rómától Washingtonnak, JRX-3243. NARA II, RG 226, E 210, B 505, WN 18454–18469.

⁷⁷ 1946. októberében valamennyi állomáshely részére táviratot küldtek a következő tartalommal: „*Határozott irányelv, hogy hírszerzési célra semmilyen módon nem használjuk fel az UNRRA, az Amerikai Vöröskereszt és más emberbaráti szervezetek munkatársait. Tudjuk, hogy más országok felhasználják az említett szervezeteket, mi azonban nem fogjuk.*” Az OSS ausztriai missziójának egyik tagja, Charles B. Friediger alig négy hónappal

korábban ezt írta: „Amerikai állampolgárok, UNRRA-, Vöröskereszt-, ISB-fedés hasznos lenne a titkos hírszerzéshez, azonban a meglévő kapcsolat gyenge.” Első idézet 1946. október 16., Washingtonból az összes állomáshelynek, 3613. sz. NARA II, RG 226, E 210, B 503, WN 18404-18412. A második távirat kelte 1946. június 4., Charles B. Friediger küldte ismeretlen címzettnek. NARA II, RG 226, E 509, WN 19051. Martin Himler és Herczeg Béla, akik mindketten a salzburgi/bécsi magyar részleg tagjai voltak, UNRRA-fedést használtak. Lásd 1946. június 3., Erigaltól a misszióvezetőnek (Ausztria) Az ausztriai misszió problémái. NARA II, RG 226, E 509, WN 19051. Lásd még: 1946. május 22., Rómától Washingtonnak, JRX-3242. NARA II, RG 226, E 210, B 505, WN 18454-18469.

⁷⁸ Lásd 1946. február 28., Barry örnagytól a CO SSU-Ausztriának. NARA II, RG 226, E 212, B 5, WN 20872–20899.

⁷⁹ A Kovakő-művelet részeként tett egyik ausztriai látogatása során Aradi meggyőzte Majorost és Hadnagyot, hogy információt gyűjtsenek részére Ausztria francia megszállási övezetében. Aradi mindkettőjüket bemutatta egy nőnek (Lucia Broggi bárónőnek), aki a Francia Hírszerző Szolgálatnak (a Suretének) dolgozott. Mivel gyakran utazott Ausztria és Magyarország között, és „nagy összegek voltak nála”, gyaníthatóan kettős ügynök volt. Aradi állította, hogy erről nem tudott. A nő négy, zónák közötti utazásra jogosító okmányt szerzett Hadnagynak és Majorosnak, azonban az okmányok bal felső sarka meg volt jelölve, jelezve a francia hatóságoknak, hogy két „megfigyelt alanyról” van szó. Szerencsére Majoros és Hadnagy elhárította a nő kísérleteit, hogy bemutassa őket „valamilyen franciáknak, akik várhatóan Svájcba érkeznek”, és nem használták a kapott dokumentumokat. Vö. 1946. március 1. Tárgy: Doery „Gogo” Broggi Lucia. NARA II, RG 226, E 214, B 7, WN 25801–25819 és 1946. május 22., Kovakő-terv, JRX-3147. NARA II, RG 226, E 108A, B 227.

⁸⁰ A Kopjas mozgalom szélsőjobboldali, antiszemita csoportta nőtte ki magát, amely 1946-ban már a britek támogatását élvezte, és még nagyobb kölcsönökre számíthatott az amerikaiaktól és a franciáktól. McCargar szerint: „A szervezet közismerten megbízhatatlan [...] 1945 januárjának magyarjaiból áll, akik vitán felül a legirrealisabb várokozásokkal tekintenek a jövőbe az emigráns csoportok között. Soraikban valószínűleg még nagyobb százalékban vannak jelen a magyar náci (nyilaskeresztes) párt tagjai, mint a Magyar Kommunista Pártban 1946–1948 között [...] Ugyanazok a »briliáns katonai elmék«, akik 1940-től 1942-ig előadásokat tartottak Budapesten, magasztalva a »németek tervét«, amely hídépítést vizionált a La Manche csatorna felett az invázióhoz.” Lásd 1946. június 13., Rómától Washingtonnak, JRX-3547, Hungarians in exile, specifically the Kopjas movement. NARA II, RG 226, E 211, B 43, WN 20453-20456. McCargar-idézet: 1949. január 7., McCargar-tól az Irodának, Kopjas mozgalom. NARA II, RG 263, E ZZ-18, B 87.

⁸¹ Vö. 24 May 1946, DH-140-től [Klassen] DD-101-nek [Unknown]. NARA II, RG 226, E 108A, B 274.

⁸² Majoros vélhetően a Magyar [Testvéri] Közösségre utalt, amelyet Magyar Testvériség vagy MTK néven is ismert volt, s amelyből az MFM több tagja – köztük Soos Géza – is érkezett. Szekér, 2010. A Majoros-idézetet lásd 1946. június 6. Plan Kovako, Hungarian Nationalist Secret Society, JRX-3446. NARA II, RG 226, E 108A, B 228.

⁸³ Vö. 1946. május 28., Béctől Washingtonnak, Doery, Gogo és Lucia Broggi, LSX-218. NARA II, RG 226, E 213, B 2, WN 20650-20659. E terveknek többféle nevük volt, különböző időközönként különböző állomáshelyeken alakították ki őket. A legsikeresebb projekt, sőt talán a csúcspont a Kovakőként ismert vállalkozás volt, amely München, Salzburg/Bécs és Róma közötti koordinációval valósult meg. A Kovakőről lásd 1946. szeptember 16., Washingtonból Budapestnek, Kovako. NARA II, RG 226, E 211, B 3, WN 20794-20799.

⁸⁴ Vö. 1945. szeptember 18., Szt. Balkántól Szt. Washingtonnak, JBX-003-1809. NARA II, RG 226, E 212, B 3, WN 20777.

⁸⁵ Lásd 1945. június 29., Szt. Balkántól Szt. Washingtonnak, Activities of the Hungarian Red Cross in Rome, JBX-160. NARA II, RG 226, E 212, B 44, WN 20412.

⁸⁶ Vö. 1945. november 28., Angletontól az Office of the Army-Navy Liquidation Commissionnek, JAX-75. NARA II, RG 226, E 108A, B 199.

⁸⁷ Vö. 1945. augusztus 9., Szálasi fő ügynökei, JBX-184. NARA II, RG 263, E ZZ-18, B 68, Kollényi György.

⁸⁸ Csopey, aki messze nacionalistább háttérű volt a hálózat többi tagjánál, idejét elsődlegesen arra fordította, hogy bejusson a milánói magyar közösségbe. Milánót ügynökök számára veszélyes helynek tartották a jelentős kommunista jelenlét miatt. „Milánó a jelenlegi kommunistabarát magyar rezsim és az Olaszországban lévő kommunistabarát magyarok előretolt bástyája. A római kolónia – kevés kivétellel – antikommunista.” Csopey erőfeszítéseit arra irányította, hogy „áthidalja a szakadékokat a hazai demokratikus elemek és a különböző külföldön lévő emigráns csoportok között”. Első idézet: 1946. augusztus 16., Rómától Washingtonnak, Plan Chianti, JRX-4215. NARA II, RG 226, E 210, B 503, WN 18388. Második idézet: 1946. június 7., Rómától Washingtonnak, Plan Chianti, JRX-3430. NARA II, RG 226, E 211, B 43, WN 20442–20451.

⁸⁹ Lásd 1946. április 17., Havi jelentés a Balkánon folyó tevékenységekről, JZX-7598. NARA II, RG 226, E 108A, B 270 és 1946. június, A JA csoport, JRX-3667. NARA II, RG 226, E 210, B 314, WN 10845.

⁹⁰ Lásd 1946. április 30., Magyarok Itáliában, JZX-7962. NARA II, RG 226, E 108A, B 274.

⁹¹ Vö. 1946. január 17., Magyarok Itáliában, JZX-5689. NARA II, RG 226, E 108A, B 262.

⁹² Vö. 1946. május 28., Rómától Washingtonnak, Emmanuel Weinberg, JRX-3270. NARA II, RG 226, E 210, B 505, WN 18454-18469.

⁹³ Vö. uo.

⁹⁴ Vö. 1946. május 28., BB-8-tól [ifj. Angleton] JJ-1-nek [Murphy]. NARA II, RG 226, E 108A, B 458.

⁹⁵ Mivel Weinberg „JK” ügynök volt, igen valószínű, hogy eredményeit az X-2 Olaszország/SCI/Z vonatkozó nyilvántartásában és nem az X-2 Balkán feljegyzéseiben találjuk.

⁹⁶ A méltatás forrása: 1945. április 19., Edward N. Kimballtól Howard M. Chapinnek, Activities Report 18 March to 17 April 1945. NARA II, RG 226, E 210, B 58, WN 02315.

⁹⁷ Vö. 16 July 1945, Szt. Balkántól Szt. Washingtonnak, JBX-002-1607. NARA II, RG 226, E 211, B 44, WN 20404-20410.

⁹⁸ Vö. dátum nélkül, Rómától Washingtonnak. NARA II, RG 226, E 88, B 643.

⁹⁹ Soos a Szent-Iványival 1945. május közepén kezdődött kapcsolatfelvétel révén szerzett tudomást arról, hogy az MFM még aktív volt. Vö. 1945. november 1., MFM Magyar ellenálló szervezet. NARA II, RG 226, E 210, B 345, WN 13726.

¹⁰⁰ 1946 nyarán különös cikk jelent meg az egyik magyar újságban Soos Géza tollából. A cikkben Soos három embert nevezett meg olyan személyként, akiket az amerikaiak fizetnek. A jelen tanulmány szempontjából releváns két fő Aradi Zsolt és Veress László volt. Míg Aradi Soos elleni trükkjei érthetően váltottak ki komoly reakciót az előbbi részéről, nagyon talányos, hogy Soos miért akarta volna felfedni Veress. Ugyanolyan zavaró, hogy mindezek után Soos továbbra is szállított (valódi) információt. Vö. 1946. június 14., Prágától Washingtonnak, 439. sz. NARA II, RG 226, E 216, B 7, WN 26470-26479. A 48. lábjegyzetben idézett jelentést Soos több mint egy hónappal cikkének megjelenése után küldte, s abban egyaránt hevesen bírálta a magyarországi demokratikus és kommunista politikusokat, valamint a szovjeteket.

¹⁰¹ A szerző köszönetet mond Dr. Thomas Domokos Hadnagynek, Wendy Brown professzornak, Dalma Takácsnak és Judy Takács Pendergastnak azon segítségükért, hogy megosztottak velünk információkat édesapjuk és (nevelő)nagyapjuk – a JA csoport tagjai – családi életéből.

Levéltári források

National Archives and Records Administration (NARA)

NARA II, R[ecord] G[roup] 218

NARA II, R[ecord] G[roup] 226

NARA II, R[ecord] G[roup] 226

NARA II, R[ecord] G[roup] 263

Internetes oktatási anyagok, cikkek

Ruffner, 2003

Kevin Ruffner: *Eagle and Swastika. CIA and Nazi War Criminals and Collaborators.* Munkaanyag-tervezet (Washington DC 2003.)
www.foia.cia.gov (utolsó letöltés: 2015. május 5.).

Nicholas Doman tanúvallomása, 1998

A háborús bűnök bírósági tárgyalásának résztvevője, Nicholas Doman tanúvallomása. USC Soa Alapítvány 1998-ban készült interjúja.
<https://www.youtube.com/watch?v=NW8KPA3Qz3I> (utolsó letöltés: 2015. május 5.).

Bare, 2015b

Duncan Bare interjúja Francis Kálnay unokájával, Wendy Brown professzorral, április 20.

Varga, 1991

József Varga: *Bűnös nemzet vagy kényszerű csatlós. Adalékok Magyarország és a Duna-medence kortörténetéhez. I. rész. 1918–1939.* Budapest. <http://www.corvinuslibrary.com/tortenelem/vargaj.pdf>. (utolsó letöltés: 2015. május 5.)

Hivatkozott irodalom

Bare, 2012

Duncan Bare: Semper Idem. The OSS Sparrow Mission to detach Hungary from the Axis Alliance in March 1944. *Journal for Intelligence, Propaganda and Security Studies* [JIPSS], 6, No. 27–42.

Bare, 2013

Duncan Bare: „*A Hungarian Show with American assistance*”. The OSS „*Sparrow*” Mission to detach Hungary from the Axis in March 1944. (Diplomadolgozat.)

Bare, 2014

Duncan Bare: The Curious Case of Aradi Zsolt. *Journal of Intelligence, Propaganda and Security Studies* [JIPSS], 8, No. 1. 7–22.

Bare, 2015a

Duncan Bare: Angleton’s Hungarians. A Case Study of Central European Counterintelligence in Rome 1945–1946. *Journal of Intelligence, Propaganda and Security Studies* [JIPSS], 1. No. 8–24.

Bare, 2015

Duncan Bare: *Hungarian affairs and undertakings of the American Office of Strategic Services in the Mediterranean Theater of Operations from March 19, 1944 until September 30, 1945.* (A Grazi Egyetemen készített diplomadolgozat.) 74–81.

Borbándi, 1985

Borbándi Gyula: *A magyar emigráció életrajza, 1945–1985.* Bern, Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, 1985.

Olson, 2001

James M. Olson: The Ten Commandments of Counterintelligence. *Studies in Intelligence*, 45. No. 5. 81–87.

Juhász (szerk.), 1978

Magyar–brit titkos tárgyalások 1943-ban. Szerkesztette: Juhász Gyula. Budapest, Kossuth Könyvkiadó.

Kovács, 1969

Kovács Imre: Még egyszer: a Veréb misszió. *Új Látóhatár*, 5. sz. 475–476.

Kenéz, 2006

Peter Kenéz: *Hungary from the Nazis to the Soviets. The Establishment of the Communist Regime in Hungary 1944–1948*. New York. 278–281.

Mócsy, 1998

Mócsy I. István: Hungary's Failed Strategic Surrender: Secret Wartime negotiations with Britain. In *Hungary in the Age of Total War (1938–1948)*. Szerkesztette: Dreisziger Nándor. New York, 85–106.

McCargar, 2001

Christopher Felix James McCargar: *A Short Course in the Secret War*. Lanham.

Naftali, 1992

Timothy Naftali: James Angleton and X2 Operations in Italy. In *The Secrets War. The Office of Strategic Services in World War Two*. George Chalou (ed.), Washington DC, 218–245.

Petersen, 1996

Neal H. Petersen: *From Hitler's Doorstep. The Wartime Intelligence Reports of Allen W. Dulles 1942–1945*. State College PA.

Szent-Miklós, 1980

Szent-Miklós István: *With the Hungarian Independence Movement, 1943–1947*. New York.

Szent-Iványi, 2013

Szent-Iványi Domokos: *A Magyar Függetlenségi Mozgalom. (1936–1946)* Budapest.

Szakály, 2008

Szakály Sándor: Náday István „útravalója”. *Lymbus*. 315–319.

Szekér, 2010

Szekér Nóra: *A Magyar Testvéri Közösség története*. Hódmezővásárhely, Norma Nyomdász Kft.

Tabajdi–Ungváry, 2008

Tabajdi Gábor – Ungváry Krisztián: Sarokba szorítva: Hátszegi Hatz Ottó és a magyar állambiztonság. In *Elhallgatott múlt. A pártállam és a belügy. A politikai rendőrség működése Magyarországon, 1956–1990*. Budapest, Corvina – 1956-os Intézet. 262–284.

Veress, 1995

Laura-Louise Veress: *Clear the Line. Hungary's struggle to leave the Axis during the Second World War*. Chapel Hill.